

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد M.A.

در رشته برنامه ریزی درسی

عنوان:

تأثیر آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت

دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی شهر خرامه

استاد راهنما

دکتر عباس قلتاش

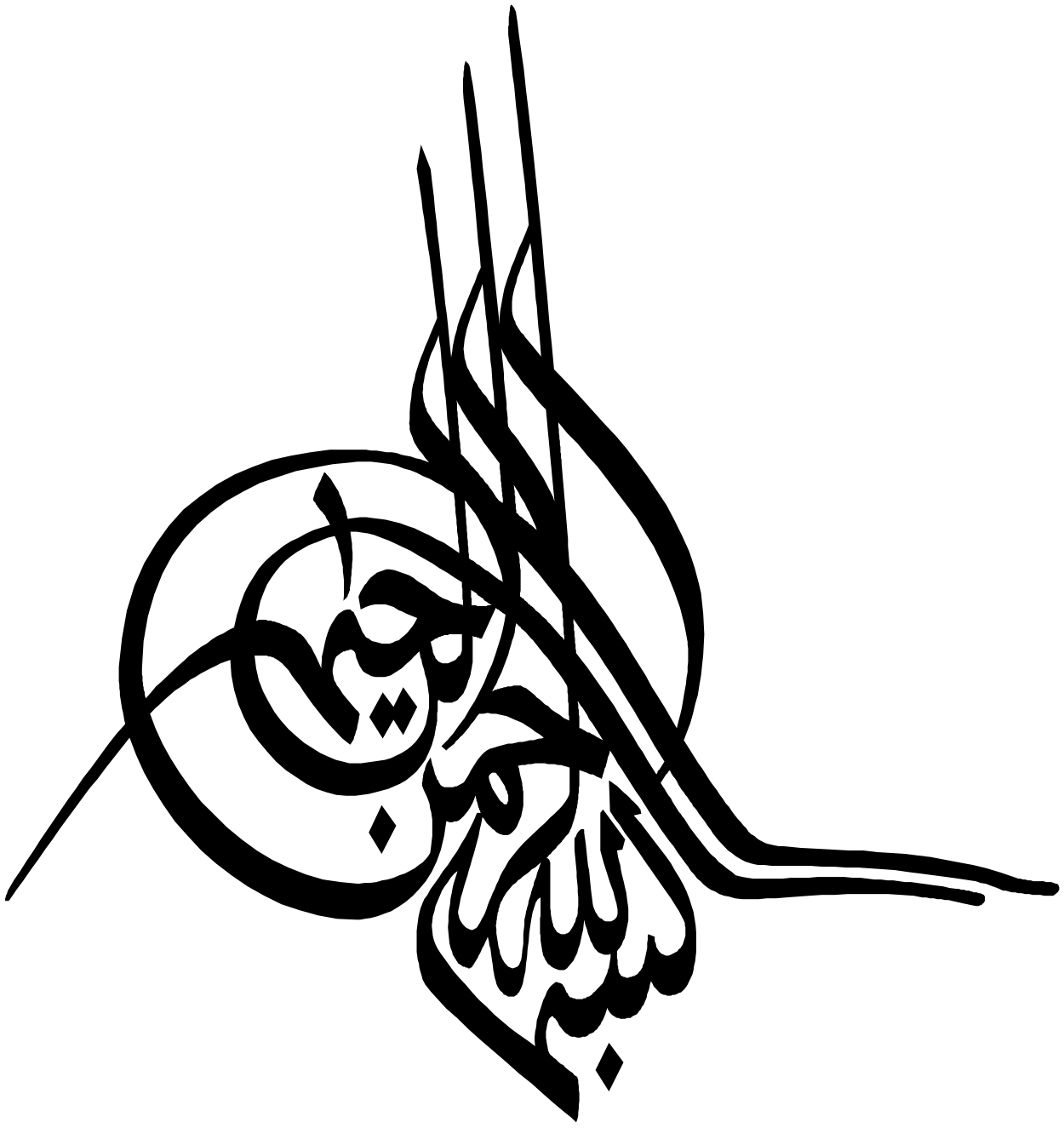
استاد مشاور

دکتر احمد رضا اوجی نژاد

نگارش

محسن بذرگر

تابستان ۱۳۹۰

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: محسن بذرگر در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲۲

رشته: برنامه ریزی درسی

از پایان نامه خود با عنوان: **تأثیر آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی شهر خرامه**

دفاع نموده است.

با درجه عالی و نمره

سمت امضاء اعضای هیات داوری

نام و نام خانوادگی اعضای هیات داوری

استاد راهنما

۱- دکتر عباس قلتاش

استاد مشاور

۲- دکتر احمد رضا اوجی نژاد

استاد داور

۳- دکتر حجت اله فانی

استاد داور

۴- دکتر ویدا فلاحی

مدیر/معاونت پژوهشی

مراتب فوق مورد تایید است.

مهر و امضاء

تقدیم به:

فرزندان عزیزم علی و حسین و زهرا، که وجودشان گرمی بخش زندگیم است.

و تقدیم به همه کسانی که راه تعلیم و تربیت را بر من هموار نمودند

شکر و قدردانی

در اینجا بر خود لازم می‌دارم از اساتید محترم جناب آقای دکتر عباس قلاش و جناب آقای دکتر احمد رضا اوجی نژاد که بارها همایی‌های ارزنده خود در انجام بهینه پژوهش نقش ارزنده‌ای را ایفا نموده‌اند شکر و قدردانی

نمایم.

و همچنین از اساتید زحمکش آقایان دکتر حجت‌اله فانی، دکتر فرشید قاسمی، خانمها دکتر پروین غیاثی، دکتر

مرحمان امیریان زاده، دکتر زهرا خدادادی، دکتر وید افلاحی ساکن زارم و از کلیه عزیزانی که در زمینه جمع

آوری اطلاعات و منابع همکاری نموده‌اند از جمله همسرم سرکار خانم عالیہ ایزدی شکر می‌کنم.

محسن بزرگ

چکیده:

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت دانش آموزان پسر پایه پنجم شهر خرامه انجام شد. روش پژوهش شبه تجربی با طرح پیش آزمون و پس آزمون برای هر دو گروه آزمایش و کنترل بوده است جامعه موردنظر ۱۵۰ دانش آموز پسر پایه پنجم شهر خرامه بودند، که دو گروه (هر گروه ۲۲ نفر) به عنوان نمونه به شکل تصادفی ساده به عنوان گروه آزمایش و گروه کنترل انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه^۱ EPT فام و تیلور^۲ برای سنجش عملکرد تحصیلی و پرسشنامه شیفر^۳ برای سنجش خلاقیت بوده است و برای تحلیل داده ها از آمار توصیفی نظیر میانگین و درصد و از آمار استنباطی نظیر کوواریانس استفاده شده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که آموزش راهبردهای فراشناخت ۵۷٪ بر عملکرد تحصیلی گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل و ۲۷٪ بر خلاقیت گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل تأثیر داشته است.

کلید واژها: راهبردهای فراشناخت، عملکرد تحصیلی، خلاقیت، خرامه، آموزش ابتدایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: طرح تحقیق
۱	مقدمه
۳	بیان مسأله
۶	اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۹	اهداف تحقیق
۱۰	فرضیه های تحقیق
۱۰	تعاریف مفهومی و عملیاتی
	فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش
۱۳	مقدمه
۱۴	مبانی نظری تحقیق
۱۴	مفهوم خلاقیت
۱۶	هوش و خلاقیت
۱۷	اهمیت خلاقیت
۱۸	دیدگاه گیلفورد نسبت به آفرینندگی
۲۰	انواع خلاقیت
۲۱	عوامل مؤثر در خلاقیت
۲۳	راهبردهای چگونگی رشد خلاقیت و تفکر دانش آموزان
۲۴	فرایند خلاقیت از دیدگاه والاس

صفحه	عنوان
۲۴	ویژگیهای افراد خلاق
۲۶	عوامل مؤثر در پرورش خلاقیت
۲۷	موانع خلاقیت
۲۹	مراحل اجرای روش تدریس مبتنی بر خلاقیت
۳۰	مفهوم عملکرد تحصیلی و ابعاد آن
۳۴	عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی
۳۷	اسنادها بعد از موفقیت و شکست
۳۸	مفهوم فراشناخت
۴۰	تفاوت شناخت و فراشناخت
۴۱	راهبردهای شناختی و فراشناختی
۴۶	مراحل اجرای فراشناخت
۴۷	آموزش فراشناخت
۴۹	آموزش راهبردهای فراشناخت
۵۱	راهبردهای براون درباره کمک به فراشناخت در دانش آموزان
۵۲	فرآیندهای فراشناختی
۵۳	چند روش مطالعه و یادگیری
	پیشینه پژوهش
۵۷	الف- پیشینه پژوهش در داخل کشور
۶۰	ب- پیشینه پژوهش در خارج از کشور

۶۲ جمع بندی

فصل سوم: روش تحقیق

۶۵ مقدمه

۶۵ روش پژوهش

۶۶ جامعه و نمونه آماری

۶۷ ابزار گرد آوری اطلاعات

۷۲ پایایی و روایی ابزارها

۷۴ روش تحلیل داده ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۶ مقدمه

۷۶ تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از آمار توصیفی

۸۱ تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از آمار استنباطی

۸۱ فرضیه اصلی: آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی....

۸۵ فرضیه فرعی اول: آموزش راهبردهای فراشناخت بر ابعاد عملکرد.....

۸۷ فرضیه فرعی دوم: آموزش راهبردهای فراشناخت بر ابعاد خلاقیت.....

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۹۲ مقدمه

۹۲ خلاصه تحقیق

۹۳ بحث و نتیجه گیری

۹۷ محدودیت های پژوهش

۹۷	الف- خارج از کنترل
۹۷	ب- در اختیار
	پیشنهادهای پژوهش
۹۷	-پیشنهادهای پژوهشی
۹۸	-پیشنهادهای کاربردی
۹۹	فهرست منابع فارسی
۱۰۷	فهرست منابع انگلیسی
۱۰۸	ضمائم

فهرست جدول ها

صفحه

عنوان

فصل سوم: روش تحقیق

- جدول ۳-۱: طرح تجربی تحقیق مربوط به روش اجرای تحقیق ۶۶
- جدول ۳-۲: توصیف نمونه آماری بر اساس گروه ۶۶
- جدول ۳-۳: مؤلفه های خلاقیت از دیدگاه شیفر وروش نمره گذاری آنها ۶۹
- جدول ۳-۴: ضرایب همسانی درونی آزمون عملکرد تحصیلی ۷۳
- جدول ۳-۵: ضرایب همسانی درونی آزمون خلاقیت ۷۴

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

- جدول (۴-۱): مقایسه عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی.... ۷۶
- جدول (۴-۲): مقایسه ابعاد عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه پنجم ۷۸
- جدول (۴-۳): مقایسه خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی در دو گروه... ۷۹
- جدول (۴-۴): مقایسه ابعاد خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی ۸۰
- جدول (۴-۵): آزمون لوین ۸۲
- جدول (۴-۶): آزمون تحلیل کواریانس عملکرد تحصیلی دانش آموزان پسر ... ۸۳
- جدول (۴-۷): آزمون لوین ۸۴
- جدول (۴-۸): آزمون تحلیل کواریانس خلاقیت دانش آموزان پسر ۸۴
- جدول (۴-۹): آزمون لوین ۸۵
- جدول (۴-۱۰): آزمون تحلیل کواریانس ابعاد عملکرد تحصیلی ۸۶
- جدول (۴-۱۱): آزمون لوین ۸۷

عنوان

صفحه

۸۹

جدول (۴-۱۲): آزمون تحلیل کوارینانس ابعاد خلاقیت دانش آموزان پسر

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۷	نمودار(۱-۴): مقایسه متوسط عملکرد تحصیلی دانش آموزان
۷۸	نمودار(۲-۴): مقایسه ابعاد عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه پنجم ...
۷۹	نمودار (۳-۴): مقایسه خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی
۸۱	نمودار(۴-۴): مقایسه ابعاد خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی...

فصل اول

کلیات پژوهش

فصل اول: طرح تحقیق

مقدمه

از اواخر قرن بیستم مسیر انجام تحقیقات دچار دگرگونی شده و در جهت اصلاح پیش رفته است به عنوان مثال به دلیل نفوذ رفتارگرایان بر روان شناسی تجربی قبل از سالهای ۱۹۷۵ به جمع آوری اطلاعات درباره محصولات (نه فرایند) حل مسئله پرداخته و به این سوالات محدود بوده اند که مثلاً چند نفر مسئله ای را حل می کنند؟ حل مسئله به چه مقدار زمان نیاز دارد و آیا فرد توانایی حل مسئله را دارد؟ به این تحقیقات که تمرکز عمده ای بر روی تعیین و اندازه گیری تواناییها و مهارتها و یافتن رابطه بین میزان تواناییها و عملکرد افراد بوده است. تحقیقات بازده گفته می شود^۱. عیب اصلی تحقیقات بازده، عدم بررسی فرایند و نیز مکانیسم تأثیر تواناییها بر عملکرد افراد می باشد. اما بعد از سال ۱۹۷۰ به دلیل تغییر در زیربنای فلسفی بسیاری از رشته ها، مدل های فرایند محور^۲ رواج یافت و روشن گردید. که روشهای فرایند محور برخلاف آزمونهای استاندارد می توانند اطلاعات مفیدی را درباره راهبردهای شناختی و فراشناختی افراد « هنگام حل مسئله فراهم آورند و بدین ترتیب موجب بهبودی روشهای آموزشی حل مسئله گردند » و در مدل های فرایند محور علاوه بر تعیین یک سازه نحوه کارکرد آن نیز مورد بررسی قرار می گیرد. بعد از رواج این تفکر بود که مطالعه نقش و کارکرد فراشناخت به عنوان یک سازه در حل مسئله مورد توجه تحقیقات

1- Product
2- process models

فرایند محور قرار گرفت و به سرعت مشخص شد که فراشناخت مبین اساسی ترین جنبه تفکر و حل مسئله می باشد. در سالهای اخیر با تشخیص ناکافی بودن مدل‌های خاص شناختی دهه های قبل، مدل‌های فراشناختی حل مسئله مورد توجه محققین قرار گرفته است. زیرا این واژه ریشه در نظریه های پردازش اطلاعات و هوش کلی دارد (شوانفیلد^۱ ۱۹۸۵).

اگر چه تعریف جامعی از فراشناخت چالش برانگیز و دشوار به نظر می رسد، اما عموم محققان در این نکته اتفاق نظر دارند که فراشناخت به شناختن شناخت یا دانستن درباره دانستن گفته می شود. به طور دقیق تر فراشناخت عبارت است دانش فرد درباره چگونگی یادگیری خود (اسلاوین^۲، ۲۰۰۸).

آموزش و پرورش قرن بیست و یکم سعی در پرداختن به رویکردی دارد که باید در آن نگاهی عمیق تر به نقش راهبردهای یاددهی و یادگیری به عنوان محورهای اساسی یادگیری داشت. بنابر این، نظام آموزشی کشور ما هم با توجه به نقش اساسی راهبردهای فراشناختی بر عملکرد و خلاقیت، نیازمند تحقیق و پژوهش بسیاری است و محقق در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ تأثیر آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد و خلاقیت را به صورت آزمایشی برای دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی در شهر خرامه به اجرا گذاشت و نتایج آن را مورد بررسی قرارداد.

بیان مساله

فراشناخت تفکر درباره تفکر است. این ایده که فراگیران درباره تفکر خود می اندیشند به زمان افلاطون و ارسطو برمی گردد اما اصطلاح فراشناخت برای اولین بار در سال ۱۹۶۷ توسط جان فلاول وارد حیطه روان شناختی شد (نیاز آذری، ۱۳۸۲، ص ۳).

روانشناسی فراشناخت، حوزه اندیشه گری نوینی است که پیشینه آن به حدود دهه ۱۹۷۰ می رسد "جان فلاول" نخستین کسی بود که گفتگو درباره فراشناخت را آغاز کرد و به تدریج جمع زیادی از اندیشمندان به آیین نوین تفکر در حوزه روانشناسی شناخت روی آوردند. نظریه فراشناخت نگره ی جدید و نوپایی است و با توجه به اینکه در کشور ما هنوز گامهای آغازین خود را می پیماید پیشینه اطلاعاتی به زبان فارسی درباره آن بسیار اندک است (آقازاده واحدیان، ۱۳۷۷، ص ۱۱ و ۱۲).

پژوهش درباره دانش فراشناختی از دهه ۱۹۷۰ در حوزه روانشناسی رشد نگر آغاز شد. پیش از آن، روشن شده بود که تکوین دانش کودکان درباره حافظه خود (تکوین فراحافظه)، در حدود ۱۲ سالگی رخ می دهد. اما هنوز، اطلاعاتی در دست نیست که به طور یقین نشان دهد، تکوین فراشناخت هم در حدود ۱۲ سالگی رخ می دهد یا نه (آقازاده، ۱۳۸۵، ص ۱۰۹).

نظریه فراشناخت یکی از رویکردهای غالب در میان انواع نظریه های یادگیری به شمار می آید در واقع، در نظامهای آموزشی و پرورشی کشورهای پیشرفته تلاش می گردد برنامه ریزی درسی و طراحی روشهای تدریس و نیز تدوین فعالیتهای یادگیری بر پایه نظریه فراشناخت شکل گیرد. سابقه توجه به کاربریست نظریه فراشناخت در تدریس، در ایران نزدیک به یک دهه است که اوج گرفته است (آقازاده، ۱۳۸۵، ص ۱۰۷).

در مورد اینکه چرا توسعه مهارت‌های فراشناختی اهمیت دارد باید به بررسی دقیق فرایندهایی بپردازیم که بر فعالیتهای شناختی نظارت می‌کنند و آنها را جهت می‌دهند. این مهارتها در ارزیابی مساله، راهبردهای یادگیری برای حل آن، ارزیابی اثربخشی راهبردهای انتخابی و تغییر راهبردها در جهت بهبود بخشی یادگیری فراشناختی مؤثر و مسئول است (کدیور، ۱۳۸۷، ص ۱۸۱).

پیاژه به عنوان یکی از پیشگامان این نهضت در پژوهشهای خود در زمینه ساختارشناختی، موضوع هوشیاری و ناهوشیاری شناختی^۱ را مورد بررسی قرار داد. به نظر پیاژه، هوشیاری به نوعی آگاهی شخصی از فرایندهای تفکر خویش و توضیح کلامی آن اشاره می‌کند بنابراین یک فرد هوشیار نه تنها توانایی انجام کاری را دارد بلکه به وضوح از چگونگی انجام دادن آن نیز آگاه است (جینزبرگ و اوپر^۲، ۱۹۷۹، ترجمه حقیقی و شریفی، ۱۳۷۱).

فراشناخت برآمده از بنیانهای نظری و تجربی مستحکم وقانع کننده ای است که برخی از مبانی آن را می‌توان در آثار مربوط به روانشناسی رشدی - شناختی جستجو کرد برپایه دیدگاه پیاژه، فراگیرندگان، بین هدفها، وسیله‌ها، تجربه‌های فراشناختی، و بازده‌های تکلیف مورد یادگیری رابطه‌هایی می‌یابند. سپس، مشاهدات خود را با مشاهدات به عمل آمده انطباق می‌دهند (آفازاده واحدیان، ۱۳۷۷، ص ۱۴).

شیوه‌های رسمی و سنتی آموزش و تدریس که در کلاس‌های ما به کار گرفته می‌شود برای شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان فرصتی باقی نمی‌گذارد. در این کلاس‌ها یادگیری مبتنی بر حافظه و انتقال اطلاعات است و معلمان بر حافظه شناختی تأکید می‌کنند. همیشه محور برنامه‌های درسی بر دانستن است و درک، تجزیه و تحلیل، ارزیابی و حل مسأله جای چندانی ندارد (ف گلستان جهرمی، م گلستان جهرمی،

1-Uncoious cogintion
2-janesberg & opper

معلمان به مثابه مهمترین عامل در نظام آموزشی نگرشی عمیق به خلاقیت ندارند. نتیجه آنکه فارغ التحصیلان قادر نیستند در بازار کار و رقابت حرف تازه ای برای گفتن داشته باشند. این نتایج زنگ خطری است برای مسئولین آموزش و پرورش که میزان فاصله نظام آموزش ما را با شیوه های خلاق می سنجند. با توجه به اینکه خلاقیت یکی از پیچیده ترین اندیشه های بشری می باشد که قابل پرورش می باشد لازم است در آموزش همه دروس علاوه بر تفکر همگرا، تفکر واگرا نیز مدنظر معلمان و مربیان تربیتی قرار می گیرد. در این راستا مکاتب مختلف از زوایای مختلف به مسئله خلاقیت نگرسته و نظریه های مختلفی را ارائه نموده اند. شاید نظریه های شناختی خلاقیت بیشتر از انواع نظریه های دیگر باشد. رویکردهای شناختی خلاقیت گوناگونند و با فرایندهای شناختی مانند هوش، حل مسأله، تفکر ارتباط دارند. بر مبنای مدل سه وجهی استرنبرگ خلاقیت جزئی از ساختار هوش فرض می شود. و هوش شامل سه جزء شناختی، اجرایی، عوامل فراشناختی؛ اجرایی نظیر طرح ریزی، نظارت و ارزیابی عملکرد شناختی، عوامل عملکردی (همچون استدلال، تحلیل کردن) و فرایند فراگرفتن دانش می شود. بر مبنای این مدل عملکرد خلاقانه از تعامل این سه جنبه اساسی بوجود می آید. فلاهاسن معتقد است یکسری راهبردهای خلاقانه تحت عنوان فرایند فراشناختی وجود دارد که می تواند به طور مستقیم به دانش آموزان آموزش داده شود و باعث بالا رفتن عملکرد خلاقانه شود (ف گلستان جهرمی، م گلستان جهرمی، ۱۳۸۹).

آموزش راهبردهای فراشناختی تأثیر واضح و معنی داری بر عملکرد دانش آموزان در درسهای مختلف تحصیلی چه در حوزه اطلاعات کلامی و علوم انسانی و چه در درسهای مربوط به علوم پایه مثل فیزیک دارد (ملکی، ۱۳۸۴).

با توجه به مشکلات یادگیری و پایین بودن درک دانش آموزان، با مطالعه تحقیقات انجام شده در این

زمینه و اهمیت آموزش راهبردهای فراشناخت بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، محقق بر آن شد تا به آموزش این راهبردها بپردازد و تأثیر آن را بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت دانش آموزان مورد ارزیابی قرار دهد.

بنابراین سؤال اصلی این پژوهش چنین است، که چه میزان آموزش راهبردهای فراشناخت می تواند

بر عملکرد تحصیلی و خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم ابتدایی مؤثر باشد؟

اهمیت و ضرورت انجام پژوهش

تدریس و آموزش چگونه فکر کردن و چگونه مطالعه کردن، بزرگترین کشف دهه هفتاد بود و با تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده است، کاملاً روشن گردیده که تدریس و آموزش روشهای فراشناخت به دانش آموزان می تواند به پیشرفت قابل ملاحظه ای در یادگیری منجر شود. چنانچه تفکر یک واقعیت پایدار باشد می باید آموزش روشهای افزایش توانایی فراشناخت در برنامه های تربیتی دهه معاصر و آینده نیز گنجانده شود تا از نتایج آموزش و پرورش بیشتر بهره مند شویم. بابکارگیری این روش دانش آموزان می توانند یاد بگیرند تا درباره فرایندهای فکری خودشان فکر کنند، آگاهی بدست آورند و روشهای خاصی را در خلال حل مسائل بکار برند، یادگیری دقیقتر، کاملتر و پایدارتر می شود و نتایج سرمایه گذاری در زمینه آموزش و پرورش در جهت رشد و ترقی جامعه مطلوبتر خواهد بود (درویزه، ۱۳۷۷).

آموزش راهبردهای فراشناخت باعث بهبود عملکرد درک مطلب و سایر کنشهای شناختی فرد می شود آموزش این راهبردها باعث می شود که فرد بتواند تمام کنشهای درگیر در یک عمل شناختی از ابتدا تا انتها را تحت نظر بگیرد و جریان یادگیری اش را به گونه ای هدایت کند که بهره وری فرایندهای ذهنی اش